

Друштво

Разговор недеље: Божидар Ђелић Стратегија за науку нуди конкретна решења

Неки од циљева су повећање броја научника за 50 одсто до уласка у Европску унију, четвороструко увећање броја радова који ће бити објављени у међународним часописима, депоновање бар 200 патената годишње, уместо тренутних десет...

Божидар Ђелић

Стратегија за науку и технолошки развој, чија је визија Србија као иновативна земља с врхунским научницима који доприносе унапређењу технолошког развоја привреде и подизању укупног нивоа знања у друштву, сутра ће бити представљена јавности. О овој стратегији, као и о тренутном стању у српској науци и положају наших стручњака у земљи и иностранству, ексклузивно говори за „Политику” Божидар Ђелић, министар за науку и технолошки развој и потпредседник Владе Србије.

На који начин ће стратегија утицати на тренутно стање у науци?

Стратегија ће бити сурово реална, али и веома амбициозна. Србија не располаже природним ресурсима којима би могла да надомести улагање у знање, а у 21. веку, уколико не улаже у науку и

технологију, неће моћи да одржи ни постојећу структуру друштва. Први пут одређујемо националне научне и технолошке приоритете јер земља величине Србије не може бити присутна на свим пољима на исти начин. Неки од приоритета су биомедицина, информационе технологије, нови материјали, пољопривреда и храна. Стратегија ће бити представљена јавности током посете европског комесара за науку и истраживање Јанеза Поточника, јер учешће у европским пројектима игра све већу улогу у нашој науци. Тада ће почети и јавна расправа која ће се завршити крајем септембра, после које ће се приступити изради акционог плана предвиђеног за следећих пет година.

Које новине стратегија доноси?

Више од пола садржаја стратегије односи се на њену примену и финансирање јер смо ту по правилу најслабији. Неки од циљева којима ћемо мерити успех ове стратегије су повећање броја научника, којих је тренутно око 10.000, за 50 одсто до уласка у Европску унију, четвороструко увећање броја радова који ће бити објављени у међународним часописима, депоновање бар 200 патената годишње, уместо тренутних десет. Осим тога, неопходно је увођење пореских подстицаја за сарадњу с привредом и укључивање у светске трендове. Наш циљ је да се за неколико година извози више значајнијих производа у које ће бити уграђено српско знање.

Ко у Србији формално има статус научника? Колико њих оправдава тај статус својом креативношћу?

Тај статус имају сви они који су испунили објективне критеријуме комисија које регулишу научно звање. Он није стриктно у вези са запослењем у институту или на универзитету. Успешне земље нису оне у којима научници виде себе само на институтима и на факултетима. На западу, али и у Кини, половина научника ради у привреди и наш циљ би морао бити да у року од седам до десет година тако буде и код нас. Природно-математичке науке су брзо напредовале у домену међународно признатих публикација, што се није десило с друштвено-хуманистичким наукама. Због тога смо у Министарству формирали посебан сектор за те науке јер им очигледно треба подршка. Нажалост, у друштвеним наукама до сада није било новца за теренска истраживања, а управо су она важна. Наши друштвењаџи нису укључени у процес доношења одлука у држави. Један од елемената стратегије јесте да друштвене науке много директније подрже и процес преговарања за улазак у ЕУ и доношење других друштвено битних одлука. Морамо коначно завршити и капитална дела, попут речника, атласа, правописа...

Колико се исплати бити научник у Србији? Какав је њихов материјални положај и како их мотивисати да раде у нашим научним установама?

Прошлог октобра плате научника у институима повећане су за 30 одсто. Нето износ почетне плате је 42.000 динара, што је изнад републичког просека. Због проблема са ликвидношћу у буџету, дошло је до кашњења у исплатама у прва четири месеца ове године, али то је надокнађено. Плате и режијски материјални трошкови се исплаћују редовно. Додатни финансијски подстицај за публикације, омогућава да око 15 одсто научника има до 100.000 нето зараде и то без икаквих додатних прихода од сарадње са привредом или кроз међународне пројекте. Наше друштво постепено мења систем вредности, велича се успех домаћих научника. Осим тога, Србија је међу првима у свету по родној равноправности у науци, 45 одсто истраживача су жене. Наша држава је жедна афирмације на пољу науке и технологије, а да би до ње дошло, осим материјалног момента су важни и одговарајући услови за младе научнике. Наш подмладак није обезбеђен, имамо само хиљаду истраживача који имају мање од 30 година. Потпуни је апсурд да они који раде докторат губе социјално осигурање, које имају док су студенти. Систем их тера да се пријаве као незапослени, да би били осигурани, што је катастрофално лоша порука и то ћемо мењати. Уколико после пет до десет година каријере научник показује јак потенцијал, мора му се дати могућност да покаже иницијативу кроз формирање нових лабораторија и покретање нових програма.

Како се то може учинити?

Тако што ћемо имати флексибилнији систем финансирања који неће кочити оне који су енергични и предузимљиви. То ће се наћи и у правилнику финансирања који ће се примењивати од јануара следеће године. Научници не треба да се запошљавају само на институима и факултетима, постоји много других места где могу да раде.

Како оцењујете примену науке у привреди тренутно у Србији?

Она је слаба, али има неколико светлих тачака. На пример, наши технички факултети су већ спремни за производњу мини хидроцентрала. То је пројекат који се мора погурати до краја. Немамо систем интелектуалне својине у науци, што је веома важан елемент стратегије и имаће законски исход до краја године. Систем који се показао добрим у свету је тај да интелектуална својина припада институцији где је произведена, а да проналазач и екипа сарадника добијају добар део прихода. Наша комплетна наука не депонује више од 10 патената годишње, укупна привреда до 20, а проналазачи 300. То је изузетно слаб резултат јер било који озбиљнији универзитет у иностранству депонује и до 1.000 патената годишње. Пред нама је унапређивање овог система, као и пореских подстицаја за фирме које запошљавају научнике. Предложићу да две године не плаћају доприносе за њих. Ако нам је највећи проблем одлив мозга, не треба да дајемо подстицај за запошљавање само онима с најнижим квалификацијама. Радимо с министарком финансија и на систему подстицаја за приватна улагања у науку.

Које су предности наших научника у односу на светске, а у чему заостајемо када је наука у питању?

Када нема система, нема ни резултата. Пре пет година је уведен систем оцењивања научног рада по међународним стандардима и тада је број радова из наше земље утростручен, чиме је стигла Хрватску и Словенију, а престигла Бугарску. То је урађено с много мање новца него у другим земљама, тако да су и наши научници показали толико помињану српску сналажљивост. Истовремено, не постоји фокус ниједне дисциплине по којој бисмо били препознати, евидентан је и мањак средстава и недостатак управљања системом. Спровођење Националног инвестиционог плана је било позитивно и тих 27 милиона евра су помогли многим институцијама, али буџетом није предвиђен потрошни материјал који иде са скупим машинама које се због тога не употребљавају пуним капацитетом. То је једна од слабости, када купујемо – купујемо најбоље, а немамо средства и окружење који могу то да подрже. Да не говоримо о непотребним преклапањима и суревњивостима.

Који су најперспективнији научни центри у Србији?

Има их неколико. Ако узмемо као објективно мерило успешност у међународној конкуренцији, у веома перспективне можемо убројати Институт за биологију „Синиша Станковић”, Институт за физику и Физички факултет у Београду, Природно-математички факултет у Новом Саду, Институт у Винчи, машинске факултете у Београду, Крагујевцу и Нишу. Медицински факултет у Крагујевцу, београдски Институт за молекуларну генетику и генетичко инжењерство, Електротехнички факултет Београду, као и Институт за медицинску истраживања. Има и других! Нажалост, ионако скроман потенцијал је доста расцепкан, факултети и институти се морају приближити уместо да се понекад доживљавају као конкуренција. Имамо много малих институција те нас очекује рационализација мреже, без отпуштања научног кадра. Целокупни буџет наше науке и високог образовања представља једну половину буџета једног од водећих универзитета или института у свету.

Да ли ће поменути институт у Винчи опстати у Србији? Шта се десило са идејом да се претвори у јавно предузеће која је наишла на револт запослених?

Ове промене ће бити боље. Оно што није наука, већ стручни посао нуклеарне декомисије, биће поверен новонасталом јавном предузећу, које неће управљати само тим нуклеарним објектом, већ и нашим рудником уранијума и неким другим постројењима, у складу с међународним стандардима. Крајње је време да се „Винча” у потпуности концентрише на науку где је већ постигла добар напредак. Мораће и она да одреди приоритете. Важно је да се постојећи ресурси боље интегришу, Институт у Винчи је превише расцепкан по лабораторијама и екипама које недовољно међусобно сарађују. Реорганизација „Винче” ће бити у интересу свих који се баве науком у њој, а не неког лобија унутар или ван ње.

Како је могуће да за „Петницу”, научни центар у којем се образују таленти, нема новца?

Буџетска ситуација Министарства просвете је тешка, али ми је министар Обрадовић потврдио да ће обезбедити потребна средства како би „Петница”, као врло интересантна, оригинална и важна институција, функционисала несметано. Због тешке ситуације Министарство науке је на првобитно уговорених једанаест милиона динара за „Петницу”, прошле године додало још пет. Ове године имамо уговор на дванаест милиона и испунили смо већ половину. У наредне три године завршићемо изградњу нове инфраструктуре за „Петницу”, а то је инвестиција од три милиона евра. Успоставићемо систем стабилног финансирања ове институције где је велики број младих добио жељу да се бави науком.

Имате ли евиденцију о нашим научницима који живе иностранству? Постоји ли план за њихов повратак ?

Тренутно региструјемо научнике који раде у иностранству, коначно се прави озбиљна база на државном нивоу. Очекујемо да ћемо у блиској будућности остварити контакт с још неколико хиљада наших стручњака у расејању. Омогућавамо им да се међусобно боље повежу. Током сваког путовања трудим се да се сретнем с нашом научном дијаспором. Није реално очекивати да се сви одмах врате у Србију, али сви су заинтересовани да дају свој допринос. Што се тиче физичког повратка, предвидели смо новац за изградњу преосталих пет ламела у Блоку 32 у Новом Београду и поручујем свима који би хтели да отму ту парцелу од науке, а има их много, да ће им се цела држава испречити на том путу. Ти станови биће један од начина подстицаја останка у земљи али и повратка наших стручњака. Осим тога, морамо отворити улаз на институте и факултете. Стиче се утисак да се професори на факултетима често бирају према карактеристикама унапред одабране особе и то је велики проблем. У интересу државе је да најквалитетнији људи дођу на те позиције и не смеју се понављати понижавајући примери да се појединцима који већ имају статус доцента или ванредног професора у престижним институцијама у иностранству, на нашим факултетима нуди позиција асистента приправника.

Шта држава тражи за узврат?

Све је питање равнотеже. Нама јесте у интересу да се стручњаци врате, али то не значи да треба да имају привилегије у односу на овдашње научнике. С правима долазе и обавезе, а од оних који се враћају се очекује да за собом привуку и међународне пројекте и инвеститоре.

Издвајања из буџета за науку у Србији су тренутно 0,26 одсто, међу најнижим у Европи. Када се може очекивати најављено повећање од један до два одсто?

Лоше је што наша привреда веома мало улаже у науку. Европски циљ јесте три одсто БДП-а, али тако да привреда обезбеди два, а држава један проценат. Морамо размишљати у том правцу. Колега Домазет је 2002. године најавио један одсто као циљ за 2007. годину. Ни две године после тога нисмо достигли тај ниво и морам да кажем да период у којем ћемо радити на постизању овог циља може потрајати до 2014.

Да ли ће утврђено издвајање у буџет од 12,5 одсто сопствених прихода факултета бити превелико оптерећење за њих ?

Предуслов за издвајање 12,5 уместо 40 одсто је да се не повећавају школарине и трошкови за студенте. Овај постотак се примењује на шест месеци, тако да је то заправо 6,25 одсто укупних годишњих сопствених прихода. Пошто они у просеку представљају трећину укупних прихода факултета, говоримо о финансијском напору у просеку од око два одсто укупних прихода високошколских установа, што није значајан елемент солидарности у овој тешкој години.

На који начин спречити да поједини универзитетски професори примају троструку плату – од науке, просвете и здравства?

Проблем је у томе што до сада нисмо имали јединствен систем финансирања, у овом случају између министарстава науке, здравља и просвете. Зато ће радна група, формирана поводом овог питања, до 1. новембра предати законске предлоге у вези с тим. Данас сијасет професора и институција крши закон према којем се плата не може повећати за више од 30 одсто изнад суме коју обезбеђује буџет. Противник сам уравниловке, али се противим и игрању системом који мора бити правичан, подстицајан за најталентованије али и транспарентан. Закон се мора поштовати.